

Komentar in karta: 1/83 SLA V487 'ošpice'

Mojca Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'nalezljiva bolezen s pegastimi izpuščaji na koži, ki se pojavlja zlasti pri otrocih', knj. *óšpice* (*ō*), je najpogostejši leksem *ošpic-*. Na strnjenem zemljepisnem območju se pojavljajo leksemi *bruskulje*, *maruskulj-*, *plehi*, *robad-*, *riselj*, *dobrc-*, *špičk-* in *blek-*. Drugi leksemi, ki imajo manjše število pojavitev npr. *osepnice-*, *pičk-*, *špičic-*, *blečič-*, *masern*, *koz-*, *rdečke*, so razpršeni po obrobni narečjih. Kot dvojnice so ob leksemu *ošpic-* zapisane še npr. *maruškljic-*, *ruske*, *flere*, *sutnic-*, *koz-* ter enkratnice *rožalije*, *runje*, *bobinke* in *gobe*. Informatorji so v posameznih točkah odgovor komentirali še z dodatnimi časovno-zvrstnimi oznakami ali pomenskimi razlagami: *pleh* se v T300 uporablja pogosteje kot *špičk-*, v T248 pa je to starejša različica k *ošpicam*, *blečič* je 'majhen izpuščaj' v T007, *osepnice* v T008 pomenijo 'koze', v T363 'hujšo obliko ošpic', v T370 pa 'koze na rokah', *ošpice* v T154 so 'bolj redke pike', *dobrc-* je starejša različica k *ošpic-* v T278, *blek-* so v T407 govorili nekdanj, danes ga je nadomestil leksem *ošpice*.

2. Morfološka analiza

ošpic- ≤ **o-sʰp-ic-* ← **o-sʰp-a* 'osepnice, koze' ← **o-sup-ti se*, **o-sʰp-ǝ se* 'osuti se, oluščiti se (o koži)'

Osepnice, nastalo v nar. razvoju **o-sʰp-ɨn-ic-ǝ* (*O* → *∅* v T008, T009; leksem je zapisan v koroških in panonskih narečjih s prehodom **ǝ* > *e*, poknjižena oblika bi se glasila *osapnic-*)

ospetnica, nejasno, morda v zvezi z *osepnica*

osempica, nejasno, morda v zvezi z *osepnica*

sutnic- ≤ **o-sup-t-ɨn-ic-* ← **o-sup-ti se*, **o-sʰp-ǝ se* (z aferezo *o-*)

robad- < **rǝb-ad-* (prvotno kolektivum) ← **rǝb-ɨ* 'rob' (poknjižitev izpeljana v skladu z ESSJ 3: 162, 188)

DObrc- < **dobr-ɨc-* ← **dobr-ɨ* 'dober', verjetno k *dober* po tabuistični zamenjavi (ESSJ 1: 106: *dobrci*) (*D* → *∅* v T345; *O* → *e* v T304, T305)

riselj < **rʰys-ɨl-ɨ* ← **rʰys-ɨ* 'rdeč, rjavkast' (ESSJ 3: 183)

koz- < **koz-a* 'koza', kar je kalk po nem. *Pocken*, *Bocken* 'koze'

divje koze < **div-ɨj-ǝ-j-ǝ koz-ǝ* ← **div-ɨj-ɨ* 'divji' + **koz-a* 'koza'

rdečke < **rʰd-ǝt-ɨk-ǝ* ← **rʰd-ǝ*, *rʰd-ǝt-ɨ* tož. ed. m 'rdeč' ← **rʰd-ǝ-ti* 'postajati rdeč'

gobe < **gǝb-ǝ* ← **gǝb-a* 'goba'

srab < **svorb-ɨ* 'srbenje' ← **sverb-ti* 'srbeti'

- pičke** < **pič-ьk-ę* ← **pik-a* 'pika, lisa'
plehi ← **plex-ь* ← **plex-a-ti* 'liti, tolči'
osip < *(*osip*)-ь ← hrv. *osip* 'izpuščaj'
bobinke < *(*bobink*)-ę ← kajk. *bobinke* 'koze'
maruSklj- < *(*maruskǎ*)- ← furl. *varuscli* 'koze', z nar. sln. prehodom *v-* > *m-* (*S* → *š* v T061, T077, T100)
maruSk- < *(*marusk*)- ← *(*maruskǎ*)-ę ← furl. *varuscli* 'koze' (*S* → *š* v T075, T078, T080, T081, T096, T098)
maruskulj- < *(*maruskǎ*)- ← furl. *varuscli* 'koze', prim. z lat. dem. *varusculus*
maruškljic- < *(*maruškl*)-ic- ← furl. *varuscli* 'koze'
bruskulje < *(*bruskǎ*)-ę ≤ *(*marusk-*) po narečni diferenciaciji
br < *mr* ← furl. *varuscli* 'koze'
ruske < *(*rusk*)-ę ← *(*maruskl*)- ← iz fraze *ima maruskle* se je po haploglogiji razvilo *ruskle*, kar se je ljudskoetimološko naslonilo na sln. *rūs* 'rdeč'
rožalij- < *(*rožalij*)-a ← it. *rosalia* 'ošpice'
ronje < *(*roń*)-ę ← furl. *rogne* 'garje', it. *rogna* 'garje'
varičela < *(*varičel*)-a ← it. *varicella* 'norice, varičela'
blek- < *(*blek*)- ← stvnem. *flēc*, *flēccho*, srvnem. *vlęc*, *vlęcke* 'krpa'
blečiči < *(*bleč*)-it-i
flere < *(*flere*)-∅ ← srvnem. *vlerre*, *vlarre*, 'široka, grda rana', avstr. bav. nem. *Flare*, kor. nem. *flara* 'velika hrasta', *flerre* 'krvava odrgnina na koži', *flare* 'gnojna hrasta'
avššlag < *(*avššlag*)-ь ← nem. *Ausschlag* 'izpuščaj, izprišč', z avstr. bav. nem. prehodom **a* > *o*
masern < *(*masern*)-∅ ← nem. *Masern* 'ošpice'
reteln < *(*reteln*)-∅ ← nem. *Röteln* 'rdečke' s kor. nem. prehodom *ö* > *e*
špiČk-, nejasno, morda < *(*špic*)-ьk- (← *(*špic*)- 'ost, konica' ← nem. *Spitze* 'konica') ali < *(*o*)-stьp-ič-ьk- (← **o*-stьp-ic- 'ošpice') (*Čk* → *šk* v T052, T054, T055, T360)
špičice ≤ **stьp-ič-ic-ę* ← **stьp-ic-a*
legine, nejasno
pladevice, nejasno
šofploten, nejasno
žitovnice, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Ker je vprašanje zastavljeno v množinski obliki, so tudi odgovori večinoma zapisani v množinski obliki, pogosto tudi v tožilniku (kot odgovor na vprašanje *Kaj ima nekdo?*), kartirane pa so le osnove.

Kot enkratnice so kartirani leksemi *srab* v T411, *divje koze* v T383, *legine* v T377, *rožalije* v T082, *varičela* v T063, *gobe* v T400, *pladevice* v T010, *osip* v T408, *šofploten* v T025, *osempica* v T038 in *ospetnica* v T032.

Kot enkratnica s *špič-* je kartiran leksem *špičice* v T053.

Kot opis je kartiran odgovor *ven vržen ima* v T029.

Kot tretji ali nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *ošpice* v T345, T374, *reteln* v T020, *osepnice* 'koze na rokah' v T370, *bleki* v T408, *maruskli* v T097, enkratnica *ronje* v T090, (morda nerelevanten odgovor) *koze* v T338 in T339 ter opis *dobrčav je* v T257.

Kot nerelevantna odgovora sta kartirana leksema *mozinje* 'vodene koze' v T405 in *bobinke* 'koze' v T382.

4. Uporabljena dodatna literatura

Rosamani 1990

5. Primerjaj

SLA: V478 'mozolj' (1/78), V738 'tvor' (1/77); ALE: /; OLA: /; SDLA-SI: 283 'koze', 284 'norice'; ALI: 6499; ASLEF: 1717; HJA: /